

LỘC LỰA GẦN ... XA

CHUẨN MỰC NGHỀ NGHIỆP CẦN ĐƯỢC TÔN VINH

PHẠM DUY HIỂN

Có đánh giá đúng thực trạng đội ngũ KHCN nước nhà thì mới tìm ra biện pháp đổi mới quản lý đúng đắn, nhất là khi gần đây Nhà nước đã gia tăng đáng kể ngân sách cho KHCN. Trên tinh thần đó, tôi muốn đề cập đến một số mặt yếu kém mà không có ý định làm một báo cáo tổng quan về đội ngũ KHCN hiện nay.

CHUẨN MỰC NÀO ĐỂ ĐÁNH GIÁ ?

Hiện nay hàng năm mỗi người dân phải bỏ ra ngót 1 đô la để nhà nước rót vào ngân sách KHCN. Với hy vọng làm động lực thúc đẩy công nghiệp hóa hiện đại hóa ở một đất nước mà hơn ba phần tư dân chúng vẫn còn phải cày cuốc lam lũ, rồi còn phải chung sống cơ cực với thiên tai lũ lụt, thì đây quả là chuyện “đồng tiền bát gạo”. Trách nhiệm đè nặng lên lương tâm của giới khoa học, nhất là những người cầm cân nảy mực. Một năm, hai năm, có thể còn ung dung. Nhưng năm năm, mười năm nữa ... rồi sẽ ăn nói sao đây ?

Nói công bằng, món tiền trên vẫn chưa là gì so với người ta. Ở các nước tiên tiến như Mỹ, Nhật, Thụy Điển v.v..., trung bình mỗi người dân phải bỏ ra trên 600 đô la cho ngân sách khoa học. Còn làng nhàng như một số nước khác thì con số đó cũng phải cao hơn ta gấp ba bốn chục lần. Nhưng ví phỏng có ai đó trong giới quyền lực phán rằng “... thôi được, sẽ chi cho các anh gấp hai ba lần nữa !”. (Có đáng là bao ! Chưa bằng một dự án vài trăm triệu đô la đang là “mốt thời thượng” thôi !) thì liệu tình hình sẽ tốt lên chăng ? Chưa chắc ! Hình như chúng ta đang rơi vào một trạng thái mà không phải cứ bơm nhiều thức ăn vào là đứa trẻ sẽ lớn lên. Ngay với món tiền còn nhỏ nhoi hiện nay nhiều người vẫn chưa tin nó sẽ được “tiêu hóa” yên ổn và rót đúng chỗ.

Nhưng nếu bình tĩnh ngồi lại để xem xét nghiêm túc thực trạng đội ngũ của chúng ta thì tiết mục rắc rối đầu tiên sẽ là dựa vào những chuẩn mực nào để đánh giá ? Tưởng như mọi chuyện đã rõ ràng. Khoa học phải là đỉnh cao của sự chính xác cơ mà ! Tiếc thay, chính nơi đây thang chuẩn mực vẫn còn là chuyện bất cập. Và chính tình trạng đó đã tạo ra môi trường thuận lợi cho virus lây lan.

Xem SEAGames 21 thấy vui mà cũng chạnh lòng nghĩ đến nền KHCN nước nhà. Người Việt Nam đói ăn sau mấy chục năm chiến tranh liên miên nay đã vươn lên vị trí thứ tư trong vùng. Công luận vẫn hay nêu lên những vụ việc tiêu cực trong giới thể thao, song may quá, hình như những con virus vẫn chưa gây tác hại lớn. Vì sao ? Vì ở đây có **thang chuẩn mực rành mạch và đội ngũ lực sĩ lấy khổ luyện để vươn lên theo các nấc thang đó**. Đã có chuẩn mực để phấn đấu lại còn có công chúng để trở tài, trọng tài dù có thiên vị cũng khó gỡ trò. Chạy 100 mét đã có đồng hồ chính xác đến phần trăm giây. Vô địch nam thế giới Mowgrean người Mỹ chạy mất 9,79 giây. Lương Tích Thiện của Việt Nam chạy mất 10,03 giây. Trong cái khe chật hẹp chưa đầy một phần tư giây đó là hàng trăm

lực sĩ đang chen vai thích cánh tranh tài. Người ta căn cứ theo mấy cái mốc quốc gia và quốc tế đó mà luyện tập và thi thố. Ai cũng tự biết mình đang ở đâu và đang phấn đấu để leo lên ngôi thứ nào. “Tù mù” hơn như bóng đá mà FIFA còn xếp hạng được cho tất cả các nước. Nghe nói Việt Nam ta vẫn trèo lên tụt xuống quanh vị trí 100 gì đó. **Tổng sản phẩm quốc dân trên đầu người của ta đang đứng ở vị trí thứ 140 (trên 174) thì có gì đáng buồn khi bóng đá cứ phải lệt đệt như vậy !**

Khoa học đã chế ra đồng hồ chính xác đến phần trăm giây để giúp các lực sĩ đua tài nhưng vẫn chưa nghĩ ra cách gì để xếp hạng thật khách quan các công trình khoa học. Nói gì đến đánh giá thực trạng của một viện nghiên cứu hay nền khoa học của nước nhà !

Ở các nước có nền khoa học lâu đời, tính khai phá là tiêu chuẩn cơ bản duy nhất của một công trình khoa học. Đối với họ thế giới tự nhiên chỉ có hai miền, sáng và tối. Miền sáng là toàn bộ tri thức nhân loại đã tích lũy được sau bao nhiêu thế hệ, bất luận là ai đã tìm ra nó, người đó thuộc nước nào. Phần bao la còn lại là miền tối. **Nhà khoa học là người đã lọt vào đến tận cái ranh giới giữa hai miền sáng tối. Họ tấn công vào những miền tối, ai giỏi thì khoét ra những tảng to hoặc mở lối cho đoàn người tiến lên. Có kém cỏi thì cũng nhặt được ít hòn cuội để dọn quang các lối đi. Nhà khoa học có sân chơi riêng. Đó là các tạp chí hoặc diễn đàn khoa học quốc tế, những tổ chức đăng ký sáng chế, phát minh.** Chưa hẳn là tất cả, vì tiêu chuẩn cuối cùng vẫn là thực tiễn, song các diễn đàn nói trên là một thứ sân chơi mà đã là nhà khoa học thì không ai muốn mình bị vắng bóng.

Đối với Việt Nam ta, KHCN là một lãnh vực rất mới mẻ. Cha ông ta giỏi đánh giặc, trồng lúa nước, đi biển và đã tạo nên một hệ thống đề điều khiến người Tây phương trước đây phải thán phục. Ông bà ta cũng biết làm thơ, vẽ tranh và ca hát. **Nhưng làm khoa học công nghệ thì người Việt ta mới “vô vế” trong mấy thập kỷ qua.** Do vậy, đội ngũ còn non yếu chưa thích ứng với cơ chế thị trường trong bối cảnh toàn cầu hoá hiện nay là chuyện đương nhiên. Về cơ bản chúng ta tìm cách du nhập, bắt chước và bản địa hoá các công nghệ đã có ở các nước tiên tiến chứ chưa đạt đến trình độ sáng tạo ra công nghệ mới. **Tuy nhiên tính chuẩn xác, sáng tạo và hiện đại của các công trình khoa học không thể vì thế mà xem nhẹ. Trước làn sóng toàn cầu hoá, phấn đấu vươn lên chuẩn mực quốc tế là yêu cầu sống còn để tồn tại.** Vì vậy mà ở các nước người ta rất xem trọng khâu bảo đảm và kiểm tra chất lượng (QA&QC) các kết quả khoa học trước khi đưa từ phòng thí nghiệm ra ứng dụng. Ở ta, các khâu này hoặc chưa xem trọng hoặc thường bị hạ thấp yêu cầu.

TRANH TỐI TRANH SÁNG

Mười năm trước đây khi chuyển sang cơ chế thị trường, giới khoa học lao đao như đám trẻ con nhà nghèo phải xông ra đường để kiếm sống. Đứa cứng cáp thì còn kiếm được, đứa chập chững thì sống dở chết dở. Nhà nước đầu tư nhỏ giọt và có phần buông lỏng quản lý, **trong khi người làm khoa học thì không đủ sống bằng đồng lương.** Khoa học phải tung ra thị trường cả những mặt hàng rởm, thiếu chất lượng. **Hậu quả là môi trường khoa học bị ô nhiễm. Người ta phải đi đêm với mấy ông chủ để ký hợp đồng.** Lại xuất hiện đám môi giới. Đã có A có B thì phải có C ! Mỗi anh chừng 10-15%, còn lại bao nhiêu để đảm bảo chất lượng ? Mấy năm gần đây nhiều đề tài do Nhà nước cấp kinh phí đã lên đến hàng trăm triệu đồng. Một số hội đồng xét duyệt và nghiệm thu do không nắm được

chuẩn mực khoa học, hoặc **do phải trả giá cho trò chơi dân chủ**, nên đã để lọt lưới khá nhiều đề tài kém chất lượng. Do vậy nhiều khi tiền tiêu hết mà không nâng cấp được đội ngũ, không tạo ra giá trị thặng dư. **Cái để lại không ngoài mấy tập báo cáo nghiệm thu in đẹp, trưng bày trang trí trong tủ kính. Nghiệm thu xong, chủ nhiệm đề tài có thể ung dung đi diễn vở khác.** Sau vài năm một anh khác lại xưng lên đề tài na ná như thế mà không thấy ai buồn nhắc đến chuyện đã có người từng làm rồi, nơi nào đã sử dụng các kết quả đó, họ có tiếp tục sử dụng nữa không, vì sao ? v.v... **Có khi kết quả nghiên cứu cũng chen chân vào các tạp chí chuyên ngành trong nước, hoặc vào kỷ yếu của hội nghị khoa học. Thôi thì tài liệu in ấn cứ loạn lên, vì đó là sân chơi để tính điểm làm luận án thạc sĩ, tiến sĩ.** Nhìn quang cảnh đó rồi lại nhìn sang đám văn học nghệ thuật thấy họ mới sung sướng làm sao ! Chưa rõ trình độ đến đâu so với thế giới, chỉ biết họ viết ra, diễn ra còn có người đọc, người xem.

Thành ra khác với các nước tiên tiến, khoa học ở ta không có hai miền sáng tối phân minh mà tù mù do đội ngũ ta còn quá yếu nên không phân biệt được sáng tối. Tù mù còn do con virus “giả dối và tham nhũng” lây lan làm ô nhiễm môi trường. Ta lại thiếu chất đề kháng, đó là một chiến lược con người được thiết kế chu đáo, một dàn tướng lĩnh thiện nghệ và một khung chuẩn mực để cho đội ngũ phấn đấu vươn lên.

VẤN LÀ CHÍNH SÁCH CÁN BỘ

Một số bất cập trong công tác quản lý cũng góp phần nhất định gây ra thói hư tật xấu. Thí dụ, tháng 8 chưa cấp xong tiền đề tài, tháng 12 yêu cầu quyết toán. Đến tháng rồi cũng phải “tặc lưỡi”... **đi mua hóa đơn đỏ để khai gian. Nay một ít, mai một ít, lâu ngày thành nếp sống. Mẫu hình nhà khoa học chân chính, miệt mài, trung thực vắng dần, thậm chí bị xem là lập dị. Đó là chuyện “bếp núc”.** Chuyện đại sự hơn vẫn là chính sách cán bộ. Chuẩn hóa cán bộ theo bằng cấp là cần thiết, nhưng vì chuẩn mực bằng cấp quá thấp như hiện nay, lại thêm tình trạng bằng giả, nên tác dụng chính sách trên đối với tiến bộ xã hội rất đáng ngờ. Tham nhũng và gian dối thì nước nào cũng có, nhưng “nạn bằng cấp” thì ít thấy đâu nặng nề như ở nước ta. Vấn đề cán bộ quản lý cũng rất đáng nói. Chuyển từ làm nghề khoa học sang nghề quản lý là việc thường tình ở mọi nơi. Nhưng ở các nước tiên tiến, những nhà khoa học giỏi thường không giữ chức vụ quản lý mà vẫn được tạo đủ điều kiện để đi sâu vào nghề nghiệp. Chuyện này khó thấy ở ta **khiến cho việc tiến thân theo các bậc thang quan trường gần như trở thành lối đi độc đạo. Những nhập nhằng giữa hai nghề quản lý và khoa học đã giằng xé các giám đốc và viện trưởng. Rốt cuộc quản lý không giỏi giang mà nghề làm khoa học thì ngày càng bị thui chột.**

Tóm lại chuẩn mực nghề nghiệp cần được tôn vinh. Và chính những người thiện nghệ mới là lực lượng giữ cho chuẩn mực được tôn trọng. **Trong KHCN họ phải vươn lên tầm quốc tế vì từ lâu khoa học đã toàn cầu hóa.** Càng có nhiều người như thế thì khoa học nước nhà càng bớt tù mù, tranh tối tranh sáng. Họ sẽ căn cứ theo chuẩn mực quốc tế để biết đâu là đúng sai, đâu là miền sáng miền tối.

Theo Tạp chí “Tia Sáng”, Bộ KHCN – MT, số tháng 10 năm 2001, trang 6-7.

“XIN THẦY HÃY DẠY CHO CON TÔI”

(Trích từ thư của tổng thống Mỹ Abraham Lincoln gửi thầy hiệu trưởng ngôi trường nơi con trai ông theo học)

Con tôi sẽ phải học tất cả những điều này, rằng không phải tất cả mọi người đều công bằng, tất cả mọi người đều chân thật. Nhưng xin thầy hãy dạy cho cháu biết cứ một kẻ vô lại ta gặp trên đường phố thì ở đâu đó sẽ có một con người chính trực; cứ mỗi một chính trị gia ích kỷ, ta sẽ có một nhà lãnh đạo tận tâm. Bài học này sẽ mất nhiều thời gian, tôi biết; nhưng xin thầy hãy dạy cho cháu biết rằng một đồng đô la kiếm được do công sức lao động của mình bỏ ra còn quý giá hơn nhiều so với 5 đô la nhặt được trên hè phố...

Xin hãy dạy cho cháu biết cách chấp nhận thất bại và cách tận hưởng niềm vui chiến thắng. Xin hãy dạy cho cháu tránh xa sự đổ kỵ. Xin dạy cháu biết được bí quyết của niềm vui chiến thắng thầm lặng. Dạy cho cháu biết được rằng những kẻ hay bắt nạt người khác nhất lại là những kẻ dễ bị đánh bại nhất...

Xin hãy dạy cháu thấy thế giới kỳ diệu của sách... nhưng cũng cho cháu có đủ thời gian để lặng lẽ suy tư về sự bí ẩn muôn thuở của cuộc sống : đàn chim tung cánh trên bầu trời, đàn ong bay lượn trong ánh nắng và những bông hoa nở ngát bên đồi xanh.

Ở trường xin thầy hãy dạy cho cháu biết chấp nhận thi trượt còn vinh dự hơn gian lận trong khi thi. Xin giúp cháu có niềm tin vào ý kiến riêng của bản thân, dù tất cả mọi người xung quanh đều cho rằng ý kiến đó hoàn toàn sai lầm...

Xin hãy dạy cho cháu biết cách đối xử dịu dàng với những người hòa nhã và cứng rắn với những kẻ thô bạo. Xin tạo cho cháu sức mạnh để không chạy theo đám đông khi tất cả mọi người đều chỉ biết chạy theo thời thế.

Xin hãy dạy cho cháu biết phải lắng nghe tất cả mọi người nhưng cũng xin thầy dạy cho cháu biết cần phải sàng lọc những gì nghe được qua một tấm lưới chân lý để cháu chỉ đón nhận những gì tốt đẹp.

Xin dạy cho cháu biết cách mỉm cười khi buồn bã... Xin hãy dạy cho cháu biết rằng không có sự xấu hổ trong những giọt nước mắt. Xin hãy dạy cho cháu biết chế giễu những kẻ yếm thế và cẩn trọng trước sự ngọt ngào đầy cạm bẫy.

Xin hãy dạy cho cháu rằng có thể bán cơ bắp và trí tuệ cho người ra giá cao nhất, nhưng không bao giờ cho phép ai ra giá mua trái tim và tâm hồn mình.

Xin hãy dạy cho cháu ngoảnh tai làm ngơ trước một đám đông đang gào thét... và đứng thẳng người bảo vệ những gì cháu cho là đúng.

Xin hãy đối xử dịu dàng với cháu nhưng đừng vuốt ve nuông chiều cháu bởi vì chỉ có sự thử thách của lửa mới tôi luyện nên được những thanh sắt cứng rắn.

Xin hãy dạy cho cháu biết rằng cháu phải luôn có niềm tin tuyệt đối vào bản thân, bởi khi đó cháu sẽ luôn có niềm tin tuyệt đối vào nhân loại.

Đây quả là một yêu cầu quá lớn, tôi biết, nhưng xin thầy hãy cố gắng hết sức mình... Con trai tôi quả thật là một cậu bé tuyệt vời.

RUBY (sưu tầm từ Internet). Tuổi trẻ chủ nhật số 43-2001 ra ngày 4-11-2001

